

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Яворовенко Н.М.
здобувач,
*Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

ВИКЛЮЧЕННЯ УЧАСНИКА ЗІ СКЛАДУ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ: ДОСВІД ФРАНЦІЇ ТА УКРАЇНИ

Товариства з обмеженою відповідальністю є одним із найпоширеніших видів господарюючих суб'єктів в Україні і чітке визначення усіх аспектів їх правового статусу є надзвичайно важливим для подальшого успішного економічного розвитку країни.

Окремими проблемами правового статусу товариства з обмеженою відповідальністю займалися такі вчені-правники, як О. Бігняк, О. Гарагонич, О. Вінник, О. Єфимов, О. Кібенко, Л. Нецька, П. Повар, І. Спасибо-Фатєєва та ін. Однак, останнім часом законодавство про товариства з обмеженою відповідальністю зазнало чисельних змін, які не завжди є системними та послідовними і це обумовлює актуальність проведення подальших досліджень з обраної тематики.

Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» 06.02.2018 р. [1] впроваджено суттєву новацію, яка, однак, є досить неоднозначною за своїм змістом. Якщо Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. (ст. 64) [2] надавав можливість загальним зборам виключити учасника, який систематично не виконує або неналежним чином виконує обов'язки, або перешкоджає своїми діями досягненню цілей товариства, то зараз такої можливості вони позбавлені.

Згідно діючому законодавству загальні збори учасників можуть прийняти рішення лише про виключення учасника товариства, який не погасив заборгованість протягом наданого додаткового строку (ч. 2 ст. 15 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») та в порядку, передбаченому ч. 2 ст. 23 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою

відповідальністю». З одного боку такий підхід виключив можливість «позбавлення» від дійсно добросовісних учасників, які із суб'єктивних причин не влаштували інших членів товариства. Слід погодитися із Н.А. Сліпенчук, що підстави виключення учасника були сформульовані у Законі «Про господарські товариства» в найзагальнішому вигляді, мали оцінювальний характер, а тому і в наукових колах, і в судовій практиці вони тлумачилися по-різному [3, с. 98]. З іншого боку – товариства втратили можливість захистити свої інтереси та інтереси учасників у разі їх реального порушення. Так, наприклад, у Постанові від 25.07.2018 у справі № 909/870/17 КГС ВС підтверджуються обставини неодноразового продажу позивачем частки іншого учасника ТОВ на підставі підробленої довіреності від імені цього учасника; систематичні порушення корпоративних прав іншого учасника ТОВ з використанням наведеної довіреності; укладення договорів на відчуження майна ТОВ [4]. Однак зараз в аналогічних ситуаціях товариства та їх учасники фактично позбавлені прямо встановлених законом засобів захисту своїх прав та законних інтересів. В аспекті вдосконалення підходів до унормування питання виключення учасника із складу ТОВ корисним є дослідження досвіду Франції, яка на думку дослідників, є країною, що найбільш вплинула на розвиток корпоративного права в цілому [5, с. 42].

Відповідно до ст. 544 Цивільного кодексу Франції, будь-який учасник має право залишитися в компанії і не може бути з неї виключеним, ні змушеним продавати свої акції проти своєї волі. Ст. 545 Цивільного кодексу Франції передбачає, що «ніхто не може бути примушений відмовитися від своєї власності, для суспільних цілей, за винятком, що він матиме справедливу сатисфакцію, що виплачується заздалегідь» [6].

Як вказують фахівці, право належати до SARL (TOB) є результатом власності партнера на свою частку. Тому важко отримати судове виключення члена SARL (TOB), особливо з урахуванням відсутності в Комерційному кодекси відповідних положень про таке. Комерційна палата Касаційного суду підтвердила свою байдужість по відношенню до правової ізоляції (позбавлення учасника своєї частки в судовому порядку) в рішенні від 13 грудня 1994 (№ 93-11-569), за допомогою якого суд наклав санкції в односторонньому порядку на рішення SARL про позбавлення одного з своїх учасників його частки. Тому, положення про примусовий викуп повинно з'являтися в початковій версії статуту або вводиться в статут одностайним рішенням партнерів (Апеляційний суд Парижа, 27 березня 2001 р., № 00-12023). Це положення повинно

точно визначати умови виключення, об'єктивно визначені та без будь-якого ризику свавільного виключення. Відповідно правники рекомендують створити перелік дій учасника (що можуть бути приводом для його виключення) який не може бути відкритим для обговорення [7]. Виключення має мати об'єктивні підстави, передбачені у статуті (втрата статусу працівника чи керівника, зменшення частки власності на капітал) і є результатом процедури, за якою партнер, що підлягає процедурі виключення, має можливість захищати себе. Тільки згода всіх партнерів, як це записано в статуті товариства, може, по суті, дозволити виключення одного з партнерів партнерами або деяких з них [7]. Такий підхід базується на положеннях ст. 1134 Цивільного кодексу Франції, яка передбачає: «укладені згідно із законодавством угоди займають місце закону для тих, хто їх уклав».

Таким чином, французьке законодавство посилається на виключення партнера в дуже загальному вигляді лише для кооперативних товариств та спрощених акціонерних товариств (SAS). Однак, за винятком кооперативних товариств, закон і прецедентне право залишають керівникам або партнерам велику свободу виправляти в своїх статутах причини і способи виключення партнера. При цьому виключення має ґрунтуватися виключно на мотиві інтересу суспільства та громадського порядку. Тому ніщо не заважає, щоб це виключення не було оголошено навіть за відсутності вини з боку зацікавленої особи, хоча на практиці таке рішення рідко використовується в статутах. Як приклад, статут може справедливо передбачити, що у разі виникнення певної події асоційований член може бути виключений на розсуд голови. Це підтримується і судовою практикою. Так, у своєму рішенні від 20 березня 2011 року Касаційний суд постановив, що рішення про викуп частини прав після втрати особою статусу працівника групи компаній було прийнятий відповідно до статутів [8].

Особливістю французького законодавства є, з одного боку, надання обов'язкового право участі відповідному партнеру у вирішенні питання про його виключення. Це підхід базується на положеннях ст. 1844 (п. 1) Цивільного кодексу, яка передбачає, що «кожен член асоціації має право брати участь у колективних рішеннях» (і тому голосувати) та підтримується судами. Одночасно статтею 1844-10, абз. 1, передбачено заборону партнеру, виключення якого передбачається, брати участь у голосуванні. На думку фахівців проблем, які у зв'язку із цим виникають можна уникнути, забезпечивши, наприклад, щоб виключення було

вирішено інакше, ніж колективним рішенням, і доручено, наприклад, органу управління або третьому арбітру [8].

Таким чином можна бачити, що законодавство Франції надає учасникам корпоративних відносин можливість самим вирішувати питання щодо підстав виключення учасника зі складу ТОВ шляхом закріплення відповідних положень у статутах. Цей підхід дозволяє, як забезпечити права товариства та його учасників, так і мінімізувати негативні наслідки існуючих законодавчих колізій та прогалин.

На думку О. Бугайлової, український законодавець теж не залишив учасників ТОВ напризволяще і замість, хоч і спірних, але звичних норм про примусове виключення учасника, пропонує учасникам врегулювати всі свої правовідносини і порядок управління товариством в корпоративному договорі. [9]. Однак з такою точкою зору важко погодитися, оскільки аналіз положень ст. 7 Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» дозволяє зробити висновок, що предметом корпоративного договору є реалізації (утримання від реалізації) учасниками своїх прав та повноважень.

Тому більш коректним буде у межах подальшого розвитку законодавства про ТОВ закріпити у Законі «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» право учасників визначати у статуті додаткові підстави виключення учасників, які мають бути чітко визначені та не містити ризиків свавільного виключення.

Список використаних джерел:

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 13. Ст. 69.
2. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 49. Ст. 682.
3. Сліпенчук Н.А. Виключення учасника з товариства за рішенням суду: реалії та перспективи. Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право / голов. ред. Ю.М. Бисага. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2014. Вип. 24. Т. 2. С. 97–101.
4. Постанова Верховного Суду від 25.07.2018 у справі № 909/870/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/75637011?ch=1024892>
5. Лукач І. Історія становлення корпоративного права в європейських країнах континентальної системи права. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2012. Вип. 91. С. 42–45.
6. Цивільний кодекс Франції: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721>

7. Par Cédric Gouin. Retrait ou exclusion d'un associé de sarl.
URL: <https://www.village-justice.com/articles/retrait-exclusion-associ-sarl,28327.html#ITYRLIvbh1vJmz9q.99>

8. Par Jean-Baptiste Rozès. URL: Droit des associés : l'exclusion d'un associé :
<https://www.village-justice.com/articles/Droit-des-associes-exclusion,17623.html#Q6g6xYH3zOdrkcje>

9. Бугайлова О. Виключення учасника товариства з обмеженою відповідальністю. URL: <http://dynasty.legal/ua/isklyuchitelnoe-pravo/>